

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ТА ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВІДНОСИН СУБ'ЄКТІВ АПК

У статті розглядаються питання вдосконалення організаційно-економічних відносин підприємств АПК з позицій формування ними власної економічної безпеки, узагальнено її складові елементи. Акцентовано увагу на загрозах економічній безпеці підприємств агропромислового комплексу. Приділено увагу оптимізації механізмів управління економічною безпекою.

Ключові слова: відносини підприємств АПК, господарська діяльність, економічна безпека, загрози зовнішнього середовища.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Для функціонування підприємств агропромислового комплексу та розвитку між ними організаційно-економічних відносин дедалі більшого значення набуває економічна безпека як стан сукупних ресурсів підприємства й підприємницьких можливостей, за якого гарантується найбільший ступінь ефективності їх використання з метою забезпечення стабільного функціонування та динамічного розвитку, протистояння як внутрішньому негативному впливу, так і зовнішнім загрозам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання зазначеної проблеми. В економічній літературі існує чимало публікацій, присвячених пошуку шляхів підвищення ефективності агропромислового комплексу як основи забезпечення національного продовольчого ринку товарними ресурсами, серед них чільне місце посідають роботи П.Т. Саблука, В.М. Рабштини, М.Й. Маліка, Б.П. Дмитрука, Б.В. Губського та ін. Разом з тим існує багато питань, які сьогодні не охоплені науковими дослідженнями й практично не висвітлені у фахових публікаціях. Серед них і проблеми формування економічної безпеки.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Необхідність постійного дотримання економічної безпеки зумовлюється потребою для кожного суб'єкта господарювання забезпечувати власну стабільність функціонування. Рівень економічної безпеки підприємства залежить від того, наскільки його власник чи система менеджменту здатні уникнути можливих загроз зовнішнього середовища та ліквідувати наслідки шкідливих проявів окремих його складових. Діяти поодиночі у створенні економічної безпеки – це шлях до занепаду, тому розвиток відносин підприємств АПК потребує врахування проблем її забезпечення.

Формулювання цілей статті. У статті розглядаються питання вдосконалення організації економічної безпеки на підприємстві, узагальнено її складові елементи; в авторському баченні запропоновано механізм управління економічною безпекою. Усі аспекти подаються з позицій удосконалення організаційно-економічних взаємовідносин підприємств АПК.

Виклад основного матеріалу. Головна мета економічної безпеки підприємства, в тому числі й будь-якого суб'єкта АПК, полягає у тому, щоб гарантувати його стабільне функціонування і максимально можливу ефективність використання наявного потенціалу та його формування в перспективі (рис. 1).

Рис. 1. Формалізована схема складових економічної безпеки підприємства [узагальнено автором]

Забезпечення економічної безпеки на підприємствах агропромислового комплексу потребує її належної організації, яка має поєднувати одночасне або послідовне виконання таких заходів:

- формування достатньої кількості ресурсів, необхідних підприємству для здійснення його діяльності;
- планування та прогнозування економічної безпеки за її функціональними складовими;
- стратегічне планування господарської діяльності підприємства;
- формування механізмів управління господарською діяльністю підприємства;
- аналіз економічних процесів і явищ щодо господарської діяльності підприємства;
- ведення обліку ресурсів і витрат;
- оцінка рівня економічної безпеки.

У механізмах формування економічної безпеки підприємств АПК важливо дати оцінку можливих загроз. Серед загроз економічній безпеці підприємства можуть бути:

- негативні дії, спричинені внутрішніми обставинами (неефективна система планування та прогнозування, недосконалість системи менеджменту, низький рівень фахової підготовки персоналу, недосконалість цінова політика, свідомі дії членів трудового колективу, спрямовані на руйнацію економічної системи тощо);
- негативні дії та чинники зовнішнього характеру (негативні тенденції на фондовому ринку, недосконалість державної політики щодо розвитку галузі, відсутність державної підтримки та захисту виробників, тенденції розвитку конкуренції);
- форс-мажорні обставини (стихійні лиха, збіг об'єктивних обставин, страйки, військові конфлікти, ембарго тощо).

Діяльність суб'єктів господарювання АПК в умовах конкуренції, що є постійним джерелом ризику, визначає потребу швидкого виявлення чинників,

що обумовлюють економічну безпеку підприємства, її адаптацію до динаміки зовнішнього середовища та швидкого усунення загроз, що виникають [1, с. 216–218].

З нашої точки зору, управління економічною безпекою доцільно розглядати як невід’ємну складову механізмів управління підприємством, спрямовану на протидію як внутрішнім, так і зовнішнім загрозам його функціонування. Тому недостатня увага власників (керівників) підприємства до питань його економічної безпеки часто є основною причиною кризового стану.

Загрози – це такі дії, події та фактори, що заважають досягненню мети, реалізації внутрішньої та зовнішньої політики держави, порушують її політичну та економічну незалежність, не відповідають національним інтересам, призводять до порушення національної безпеки країни. Враховуючи те, що держава буде ефективно функціонувати лише за наявності власного економічного механізму, який здатен забезпечити інтеграцію та координацію галузей національного виробництва, грошового обігу, соціального та екологічного середовища, системи управління, ми розглядаємо економічну безпеку з позицій можливості за рахунок сукупного впливу від взаємодії всіх суспільно-економічних систем, елементів продуктивних сил, інтелектуального потенціалу забезпечити досягнення національних інтересів у сфері економіки, технологій та духовності, підтримувати належний рівень економічної й політичної незалежності, спираючись на патріотизм громадян заради створення необхідних умов для формування високого життєвого рівня та добробуту всіх верств населення, духовної та моральної єдності, свідомості суспільства, подальшого розвитку науки та культури.

Виходячи з такого тлумачення та розуміння нами економічної безпеки, спробуємо розглянути перспективи удосконалення взаємовідносин підприємств АПК, що забезпечують внутрішній агропродовольчий ринок власними товарними ресурсами.

Основною економіки країни як системи є її власне виробництво, що дозволяє в механізмі продовольчої безпеки розглянути його такі структурні компоненти, а саме: технологічна, технічна, комерційна та фінансова незалежність агропродовольчого ринку; енергетична; сировинна; кадрова; інформаційна та гуманітарно-соціальна (вона зорієнтована на формування та підтримання безпечних умов життєдіяльності кожного громадянина суспільства).

Синергічно-системний підхід до наведених складових у механізмі економічної безпеки країни дозволяє комплексно визначити пріоритети будь-якого кроку чи етапу становлення та розвитку споживчого ринку. А це, у свою чергу, забезпечує обґрунтування щодо управлінських рішень державного рівня стосовно необхідних змін, будь-яких перетворень у сфері суспільно-господарського життя країни, спрямованих на поліпшення національного виробництва сільськогосподарської продукції, сировини та продовольства з метою забезпечення ефективного функціонування національного агропродовольчого ринку. Такі аспекти покладають значний відбиток на формування організаційно-економічних відносин між підприємствами АПК [2, с. 381–443].

Відновлення та розвиток виробництва сільськогосподарської продукції та сировини, їх перетворення на готові до споживання продукти харчування покладається на підприємства АПК, від стану відносин між якими залежить вирішення самої проблеми.

Ми вважаємо, що економічна безпека як складова продовольчої безпеки має розглядатися як процес, що є стабільним як у часі, так і у просторі щодо організації забезпечення потреб населення будь-якої країни у широкому наборі харчових продуктів, що за кількісними показниками та за рівнем якості є відповідними фізіологічним нормам харчування та іншим вимогам щодо охорони й збереження здоров’я громадян.

Гарантований рівень продовольчої безпеки передбачає, що усі громадяни країни мають можливість отримувати харчові продукти належної якості без зважання на їх соціальний статус чи прошарок. Як важливий параметр надійності системи продовольчої безпеки використовується показник виробництва зерна на одну особу населення.

Таким чином, питання щодо формування ефективної системи економічної безпеки країни значною мірою пов'язані з необхідністю формування та вдосконалення організаційно-економічних відносин усіх суб'єктів агропромислового комплексу. З цих позицій проблема, що розглядається, поєднує й питання взаємодії інтересів як усіх учасників АПК, так і національних інтересів держави.

Реалізація власних господарських інтересів суб'єктів АПК, їх мотиваційне спрямування є наслідком самої природи ринкового механізму, тому варто розуміти, що усі без винятку суб'єкти діють, перш за все, заради економічних вигод, прагнуть до оптимізації прибутків, тому міркування щодо реалізації загальнонаціональних інтересів, формування та збереження економічної рівноваги, забезпечення захисту прав людини тощо залишаються поза їхньою увагою. Розв'язання ж проблеми формування ефективної системи економічної безпеки вимагає гармонізації як економічних, так і соціальних інтересів, що під силу лише державі, оскільки ринкові механізми у такій ситуації є недостатніми.

Формування ефективних взаємозв'язків підприємств усіх сфер АПК має спиратися на такий важливий аспект, як забезпечення якості продуктів харчування. Серед стратегічних пріоритетів сталого розвитку підприємств АПК проблема забезпечення якості є однією з визначальних [3, с. 227].

Дійовим засобом оптимізації господарської діяльності підприємств агропромислового комплексу ми вважаємо формування досконалої структурно-функціональної схеми управління процесами підвищення якості продукції. На нашу думку, це обумовлено такими об'єктивними причинами: відсутністю єдиної стратегії взаємодії та взаємного впливу органів державної та місцевої влади, власників підприємств і громадських організацій на процеси формування якості продуктів харчування; недосконалістю інформаційного забезпечення та інфраструктури агропродовольчого ринку.

Впровадження систем екологічного управління дає підприємству низку переваг, зокрема сприяє: цілеспрямованому зменшенню обсягів ресурсовикористання; зменшенню відходів виробництва; зменшенню захворювання населення та впливу на генофонд; зменшенню ризику забруднення навколишнього середовища; формуванню довіри споживачів до підприємства; оптимізації відносин з органами місцевої влади та громадськими організаціями; залученню інвестицій; формуванню конкурентних переваг тощо.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, подальше функціонування підприємств агропромислового комплексу та розвиток між ними організаційно-економічних відносин потребує формування надійної економічної безпеки. Рівень економічної безпеки суб'єктів АПК залежить від того, наскільки їх власники чи система менеджменту здатні уникнути можливих загроз зовнішнього середовища та ліквідувати наслідки шкідливих проявів окремих його складових. Подальші розвідки в межах проблеми мають передбачати опрацювання методологічних прийомів та інструментарію щодо запобігання негативним наслідкам ризиків та загроз.

Список використаної літератури

1. Аграрна реформа в Україні / П.І. Гайдучкий, П.Т. Саблук, Ю.О. Луценко та ін.; за редакцією П.І. Гайдучкого. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 424 с.
2. Макаренко П.М. Моделі аграрної економіки / П.М. Макаренко. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 682 с.

3. Агропромисловий комплекс України: стан та перспективи розвитку: науковий збірник за матеріалами VII Пленуму Співки економістів України та Всеукраїнської науково-практичної конференції / за заг. ред. В.В. Оскольського. – К.: Аратта, 2009. – 350 с.

В статье рассматриваются вопросы совершенствования организационно-экономических отношений предприятий АПК с позиций формирования ими собственной экономической безопасности, обобщены ее составляющие элементы. Акцентировано внимание на угрозах экономической безопасности предприятий агропромышленного комплекса. Уделено внимание оптимизации механизмов управления экономической безопасностью.

Ключевые слова: *отношения предприятий АПК, угрозы внешней среды, хозяйственная деятельность, экономическая безопасность.*

In the article are considered the questions of organizational and economic relations with agricultural enterprises of their own position of economic security, generalized its constituent elements. The threat to the economic security of agricultural enterprises is accentuated. The attention is paid to optimizing the management mechanisms of economic security.

Key words: *agro-industrial complex enterprises relations, economic activity, economic security, the threat environment.*

Надійшло до редакції 15.04.2011.